

Скундзя М. М.,

аспірант кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СПОТВОРЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У статті досліджується питання відповідальності за спотворення конкуренції в Європейському союзі. Питання відповідальності за спотворення конкуренції в праві Європейського союзу є недостатньо висвітленим серед українських науковців, а відтак потребує більш ґрунтовного дослідження. Особливо актуальним постає питання відповідальності за спотворення конкуренції в праві Європейського союзу з огляду на євроінтеграційні процеси та необхідність гармонізації законодавства України в сфері захисту конкуренції до права Європейського союзу. В статті проаналізовано юрисдикційні особливості та повноваження Європейської Комісії та національних органів країн-членів Європейського союзу та розмежування їх компетенції. Особлива увага в статті зосереджена на процедурних питаннях застосування норм права Європейського союзу щодо розслідування справ щодо спотворення конкуренції та притягнення порушників до відповідальності. Також, з метою кращого розуміння правової системи захисту конкуренції в Європейському союзі автором здійснено розмежування поняття «недобросовісна конкуренція», що притаманне правовим системам, які не інтегровані до Європейського союзу та «спотворення конкуренції» як поняття, що застосовується для будь-яких порушень правил конкуренції в межах правового регулювання конкуренційних правовідносин у Європейському союзі. Okремо проаналізовано основні засади та принципи роботи Європейської Комісії та національних органів, до компетенції яких віднесено питання захисту конкуренції. Для підготовки дослідження використана актуальна судова практика Суду справедливості Європейського союзу, теоретичні та практичні надбання українських та закордонних дослідників-правників, актуальні нормативно-правові акти права Європейського союзу, що застосовуються до правового регулювання захисту від спотворення конкуренції. Під час проведення дослідження автором використовувались порівняльно-правовий, формально-юридичний методи, метод синтезу та аналізу.

Ключові слова: право Європейського союзу, конкуренція, спотворення конкуренції, недобросовісна конкуренція, антиконкурентні дії, відповідальність.

Skundzia M. M. The issue of liability for distortion of competition in European Union law

Abstract. This article is dedicated to the issue of liability for the distortion of competition within the legal framework of the European Union. The article remains underexplored among Ukrainian legal scholars, thereby necessitating a more comprehensive academic inquiry. The matter of liability for competition distortion is particularly relevant in the context of Ukraine's European integration processes and the pressing need to harmonize Ukrainian competition law with EU legal standards. The article analyses the jurisdictional aspects and powers of the European Commission and national competition authorities of EU Member States, with particular attention to the delimitation of their competences. Special emphasis is placed on procedural aspects of the application of EU law concerning the investigation of competition distortions and the imposition of liability on infringers.

In order to enhance understanding of the EU competition protection framework, the author distinguishes between the concept of "unfair competition," characteristic of legal systems outside the EU framework, and the notion of "distortion of competition," which serves as a broad term encompassing all forms of competition law infringements within the EU legal order.

The paper also examines the fundamental principles governing the operation of the European Commission and national authorities responsible for the enforcement of competition law. The research is grounded in recent case law of the Court of Justice of the European Union, theoretical and practical contributions from both Ukrainian and foreign legal scholars, as well as relevant EU legal instruments regulating the protection against competition distortion. The research methodology employed includes comparative legal analysis, formal legal method, synthesis, and analytical techniques.

Key words: European Union law, competition, distortion of competition, unfair competition, anti-competitive conduct, liability.

Постановка проблеми. Проблема спотворення конкуренції є одною з найважливіших питань правового регулювання конкурентних відносин. Недобросовісна конкуренція може проявляти себе в різних випадках, а з розвитком економіки, технологій, інтеграційних процесів, питання недобросовісної конкуренції виходить за рамки внутрішньодержавного регулювання і набуває більш універсального характеру, охоплюючи вже не один ринок чи економіку, а декілька. З огляду на вищевказане, вважаємо справедливим підкреслити глобалізацію проблеми недобросовісної конкуренції і її впливу на міжнародну економічну, соціальну, політичну та інші сфери праводносин та необхідності впровадження ефективних та адекватних способів захисту, протидії чи превентивних заходів з метою уникнення недобросовісної конкуренції та негативних наслідків на економіку, що можуть виникнути в майбутньому. Саме тому, одним з ключових елементів, які впливають або можуть вплинути на розвиток конкуренції та уникненню чи протидії недобросовісній конкуренції в майбутньому є питання відповідальності за недобросовісну конкуренцію. Особливо важливим питання захисту від недобросовісної конкуренції характерним для інтеграційних об'єднань, метою яких є встановлення спільних правил в економіці чи торгівлі, економічних інтеграційних об'єднань, метою яких є створення спільного ринку, лібералізації економічних відносин, протидії протекціонізму тощо. Одним з таких об'єднань, яке має власну систему протидії недобросовісній конкуренції та регулювання конкурентних відносин є Європейський Союз (ЄС).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема відповідальності за спотворення конкуренції в Європейському союзі недостатньо висвітлено в наукових доробках українських вчених-правників. Дослідженням питання відповідальності за спотворення конкуренції в Європейському союзі займалися українські дослідники: Смирнова К., Бакалінська О., Швидка Т., Андрущенко Г., Лук'янець В., Комарова Т. Однак більшість дослідників побічно висвітлювали проблему відповідальності за порушення правил конкуренції. Характерною особливістю українських

дослідників є застосування порівняльно-правового методу з метою порівняння підходів правового регулювання конкурентних відносин в Європейському союзі та Україні, дослідження процесу гармонізації українського законодавства до права Європейського союзу.

Виклад основного матеріалу. Питання відповідальності за порушення правил конкуренції в Європейському союзі є одним з ключових питань конкурентної політики Європейському союзі і є актуальним на сьогоднішній день, оскільки з розвитком економіки, торгівлі, технологій виникають нові ринки, а акти недобросовісної конкуренції також змінюються і пристосовуються до нових викликів. Саме тому, процес боротьби з недобросовісною конкуренцією є динамічним і таким, який потребує постійного вдосконалення та перегляду підходів до регулювання, притягнення порушників до відповідальності та протидії можливим проявам і негативним наслідкам недобросовісної конкуренції. Особливо актуальним для України є питання відповідальності за недобросовісну конкуренцію в ЄС, адже внаслідок підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом Україна взяла на себе зобов'язання з гармонізації законодавства України до *Acquis Communautaire*.

Договір про функціонування Європейського союзу (надалі –«ДФЄС») визначає основні правила конкуренції на спільному ринку ЄС. Ст.101 ДФЄС забороняє угоди між суб'єктами господарювання, рішення об'єднань суб'єктів господарювання та узгоджені практики, що можуть вплинути на торгівлю між державами-членами і метою або наслідком яких є перешкоджання, обмеження або спотворення конкуренції на внутрішньому ринку. Стаття 102 ДФЄС визначає несумісним з внутрішнім ринком зловживання домінуючим становищем одним чи декількома суб'єктами господарювання. Таким чином, ДФЄС визначає класичну для Європейського союзу тріаду «спотворення» конкуренції: заборона угод та узгоджених практик, заборона зловживання домінуючим становищем, контроль за концентрацією [6, с. 7].

Зазначимо, що є певна розбіжність у термінології права ЄС та українського законо-

давства. Зокрема, ст. 42 Конституції України, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон України «Про захист економічної конкуренції» оперують категорією «недобросовісна конкуренція» що пояснюється як неправомірна поведінка суб'єктів господарювання, яка суперечить торговим та іншим чесним звичаям в господарській діяльності. Аналогічне за змістом визначення недобросовісної конкуренції закріплено в п. 2 ст. 10 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності 1883 року, що була одним з першим міжнародних договорів, який підтвердив важливість існування такого явища як недобросовісна конкуренція [4, с. 11]. Однак, в сучасній концепції права Європейського Союзу використовується дещо інший підхід для визначення недобросовісної конкуренції. Зокрема, правова система ЄС застосовує універсальний термін «спотворення конкуренції», який включає в себе будь-які порушення правил конкуренції. Безпосередньо недобросовісна конкуренція, в розумінні права Європейського союзу, не виділяється як окрема складова правовідносин, а є частиною більш ширшого поняття «спотворення». При цьому, поняття «спотворення конкуренції» в розумінні *acquis* є досить широким поняттям, яке трактується для будь якого порушення сталості конкурентних правовідносин, незалежно від «недобросовісності» поведінки суб'єктів господарювання. Свого часу Т. Швидка досліджуючи питання «недобросовісності» конкуренції зазначила що у умовах відсутності чітких правил економічної конкуренції, актами «добросовісної» конкуренції можна вважати належну поведінку суб'єктів господарювання, що є повним антиподом визначеного законодавством України переліку дій, що становлять «недобросовісну» конкуренцію [7, с. 129]. На нашу думку в розрізі застосування українського законодавства можна погодитись з позицією Т. Швидкої. Однак, право ЄС є більш стандартизованим та гармонізованим в межах правової системи, яка створена в Європейському союзі, частиною якого прагне бути і Україна. Тому, в євроінтеграційних процесах, які повинна пройти Україна, ймовірно термінологія також буде приведена до норм права Євро-

пейського союзу. Саме тому, для цілей цього дослідження, враховуючи практику Європейського союзу, вважаємо за доцільне вживати термін «спотворення» конкуренції для будь-яких антиконкурентних практик, які за законодавством України традиційно охоплюються категоріальним поняттям «недобросовісна конкуренція».

На практиці, прояви недобросовісної конкуренції не обмежуються тільки заборонаю узгоджених практик, контролем за концентрацією чи зловживанням домінуючого становища. Так, спотворення конкуренції може проявлятися в нечесних комерційних практиках, неправомірному використанні об'єктів інтелектуальної власності, інших діях, які спрямовані на отримання неправомірних конкурентних переваг одними суб'єктами господарювання відносно інших. Однак, не всі акти спотворення конкуренції впливають на спільний ринок Європейського союзу. Саме тому підхід Європейського союзу щодо регулювання та протидії спотворенню конкуренції реалізується шляхом розмежування компетенції безпосередньо Європейської Комісії (надалі – «Комісія») як головного органу, на який покладені функції з контролю за конкуренцією в межах спільного ринку та національних компетентних органів. Такий поділ дозволяє з одної сторони концентрувати роботу Комісії на регулюванні конкуренції, якщо це потрібно для спільного ринку та надати змогу національним органам самостійно вирішувати питання боротьби з спотворенням конкуренції, якщо такі акти мають вплив на внутрішній ринок окремої країни. З іншої сторони, Комісія має право в певних випадках (*ultra vires*) перебирати на себе справи національних органів, якщо такі справи можуть мати міждержавний або загальноєвропейський інтерес або наслідки, навіть, якщо національні органи вже проводять розслідування.

Таким чином, можна виокремити дворівневу систему регулювання та протидії спотворенню конкуренції в Європейському союзі, в якій на вищому рівні перебуває безпосередньо Комісія з її повноваженням щодо розслідування справ, які можуть мати наслідки для спільного ринку і на нижчому рівні, для справ, які стосуються конкретної країни компетен-

цією володіють відповідні державні органи такої країни. При цьому, в деяких випадках, повноваження Комісії та національних органів можуть перетинатись або доповнювати один одного. Такий розподіл компетенцій щодо регулювання конкуренції в ЄС в широкому розумінні зумовлює по-перше необхідність узгодження процедур розгляду справ з метою уникнення можливого розгляду справ паралельно двома компетентними органами, по-друге створює можливість застосовувати правові норми ЄС або національні правові норми, і по-третє, як наслідок може передбачати різну відповідальність за порушення, процедуру оскарження рішень тощо. Саме тому питання відповідальності за спотворення конкуренції в Європейському союзі варто розглядати на національному рівні та на рівні практики застосування законів окремих країн Європейського союзу.

Регламентом Ради Європейського союзу № 1/2003 від 16 грудня 2002 року про імплементацію правил конкуренції, викладених у статтях 81 та 82 Договору (надалі – «Регламент 1/2003») встановлюється принципи та правила, що обов'язкові для Комісії та національних органів під час розслідування справ, пов'язаних зі спотворення конкуренції. Фактично регламент 1/2003 передбачає порядок та процедуру реалізації загальних принципів щодо несумісності спотворення конкуренції правилам Європейського союзу, що визначені в ст. 101–102 ДФЄС. Відповідно до п. 4 Регламенту 1/2003 до повноважень національних органів належить можливість застосовувати ст. 101–102 ДФЄС та використовувати наступні механізми протидії спотворення конкуренції: вимога припинення порушення; призначення тимчасових заходів; прийняття зобов'язань; накладення штрафів, періодичних пені або будь-яких інших стягнень, передбачених їхнім національним законодавством. Безпосередньо повноваження Комісії в справах про спотворення конкуренції є набагато ширшими. Крім цього, ст. 11–16 Регламенту 1/2003 передбачають процедуру взаємодії між національними органами та Комісією з питань розслідування, обміну інформацією, взаємодії тощо. Ст. 16 Регламенту 1/2003 передбачає принцип єдиного

застосування конкурентного права *acquis* на рівні Комісії та національних органів таким чином, щоб рішення національних органів не суперечило рішенням Комісії та правилам конкуренції ЄС, в той же час п. 6 ст. 11 Регламенту 1/2003 передбачено, що провадження щодо порушення в сфері. Конкуренції, що перебуває на розгляді в національних органах може бути передано до повноважень Комісії після взаємних консультацій з таким органом. Ст. 13 Регламенту 1/2003 передбачає можливість Комісії відхилити скарги компетентних органів інших держав щодо порушення, провадження за яким вже здійснюється відповідними національними органами. Це дозволяє уникнути можливості створення паралельних розслідувань щодо одного і того ж порушення [12, с. 14-22].

Таким чином, розподіл компетенції між Комісією та національними органами на практиці практично унеможливує подвійне застосування штрафних чи інших обмежувальних заходів та дозволяє розподілити обов'язки між Комісією та національними органами. З іншої сторони, такий підхід створює можливості для певної автономії національних органів на застосування власних правових норм для боротьби зі спотворенням конкуренції. Однак, принцип застосування права ЄС та відповідності рішень національних органів положенням ст. 101–102 ДФЄС певним чином уніфікує підходи національного законодавства та водночас обмежує автономію національних органів правовими рамками, встановленими ДФЄС та іншими актами *acquis* [3, с. 85-87]. Тому рішення Комісії та рішення національних органів в справах щодо порушення правил конкуренції будуть здійснюватися на спільних принципах. Однак, реалізація рішень, штрафні санкції та інші обмежувальні заходи можуть відрізнитись. Саме тому питання відповідальності за спотворення конкуренції слід розглядати з точки зору вищевказаної дворівневої системи правового регулювання: на рівні ЄС та на рівні національного законодавства країн-членів.

У випадку, якщо Комісія починає розслідування або продовжує розслідування, яке розпочато національним компетентним органом процедура проведення такого розслідування

змінюється. По-перше, процедурні механізми та норми матеріального права, якими керується Комісія зазвичай відрізняються від тих, що застосовують національні компетентні органи. Комісія наділена достатньо широким спектром повноважень, часто використання яких може спричинити обмеження потенційного порушника в ефективній реалізації права на захист. По-друге, рівень штрафних санкцій, який застосовується Комісією здебільшого є вищим ніж рівень штрафних санкцій, що застосовується на рівні законодавства держав -членів ЄС. Наприклад, Регламентом 1/2003 встановлено матеріальну відповідальність за порушення правил конкуренції на рівні 1, 5 та 10% від світового обороту порушника (враховуються пов'язані з порушником компанії), що залежить від виду порушення, його повторюваності та наслідків. Акт про цифрові ринки дозволяє застосовувати штрафні санкції до 20% розміру світового обороту порушника [12, с. 28-30]. По-третє, рішення Комісії може бути оскаржено тільки до Суду справедливості ЄС, що звужує можливість для будь-яких переглядів рішення та вимагає застосовувати інші стандарти доказування. При цьому, тягар доказування покладається на компетентний державний орган або Комісію, особа, яка оскаржує рішення повинна довести, що її дії відповідають вимогам ДФЄС та не порушують їх. Таким чином, для того, щоб притягнути до відповідальності за спотворення конкуренції Комісія повинна довести, а головне належним чином обґрунтувати обставини такого порушення. В справі *У справі Google LLC and Alphabet Inc vs Commission* Комісія не встановила жодного з трьох порушень статті 102 ДФЄС, що становили суть оскаржуваного рішення [11]. У справі *Intel Corporation vs Commission* Комісія не змогла довести, що знижки та платежі, які застосовувались корпорацією Intel, спричинили або могли спричинити антиконкурентні наслідки, а, отже, відсутнє порушення ст.102 ДФЄС [10].

Порушення, які розглядаються на рівні національних компетентних органів здебільшого стосуються порушень, які впливають на конкуренцію в межах певного товарного чи географічного ринку відповідної країни.

В більшості випадків, судові справи щодо таких порушень розглядаються в межах норм національного матеріального та процесуального права. Однак, місцеві суди та компетентні органи в сфері захисту конкуренції також мають право застосовувати норми права ЄС, зокрема користуватись ДФЄС, Регламентом 1/2003 та іншими нормативними та процедурними актами. Крім цього, суди мають можливість використати окрему процедуру звернення до Суду справедливості ЄС з метою тлумачення застосування права ЄС при розгляді справи про захист конкуренції. Штрафні санкції за спотворення конкуренції, які застосовуються на національному рівні є набагато нижчими. Однак, рівень загрози або негативних наслідків для конкуренції, спричинених внаслідок такого порушення є також нижчим. В цілому, такий підхід відповідає принципу пропорційності що визначений ДФЄС. В той же час, національне законодавство може обмежуватись правом ЄС. Наприклад, в справі Суд справедливості ЄС встановив, що всі правила, прийняті державами-членами, які можуть прямо чи опосередковано, фактично чи потенційно перешкоджати торгівлі всередині ЄС, слід розглядати як обмеження, що не сумісні з правилами ЄС. У справі *Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs eV* Суд справедливості ЄС постановив, що положення є такими, що перешкоджають національному законодавству встановлювати заборону без урахування конкретних комерційних практик та окремих випадків участі споживачів у конкурсі призів або лотереї, що обумовлена придбанням товарів або використанням послуг [9]. Прийнята у 2018 році Директива (ЄС) 2019/1 дещо розширила повноваження та можливості національних органів шляхом певної гармонізації застосування *acquis*, збільшила поріг застосованих штрафних санкцій за порушення до 10% від світового обороту порушника, однак можливості національних органів все ще залишаються обмеженішими порівняно з можливостями Комісії [13, с. 31].

Таким чином, порівнюючи механізми застосування відповідальності за порушення правил конкуренції, національне законодавство країн-членів ЄС так само як і компетенція

національних органів має дещо обмеженіші можливості ніж Комісія. Крім цього, справи про захист конкуренції є складними з точки зору доказування, адже потребують ґрунтовної підготовки для доказування з застосуванням експертних знань в різних галузях економіки. В цьому випадку Комісія має більше ресурсів, механізмів та експертності.

Окремою процедурою, яка варта уваги в контексті захисту від недобросовісної конкуренції є застосування механізмів цивільної відповідальності та позадоговірної відповідальності відповідно до ст. 340 ДФЄС. Цивільна відповідальність за порушення правил конкуренції та передбачені компенса-

торні механізми потребують окремого дослідження.

Важливу роль в ієрархії регулювання правовідносин в сфері конкуренції займає Суд справедливості ЄС. Саме Суд справедливості ЄС щодо питання відповідальності за порушення намагається досягти певного балансу між надмірною регуляцією конкурентних правовідносин та запобігання спотворення конкуренції. враховуючи принципи ДФЄС. Також, Суд здійснює офіційне тлумачення актів м'якого права ЄС, чим часто користуються національні суди, застосовуючи окрему процедуру звернення до Суду справедливості ЄС за офіційним тлумаченням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бакалінська О.О. Правове забезпечення добросовісної конкуренції в Україні: проблеми теорії і практики дис. ...д-ра юрид.наук: 12.00.03. К.: НАПН України Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака, 2015. 537 с.
2. Комарова Т.В. Практика Суду справедливості Європейського Союзу щодо захисту процесуальних прав суб'єктів конкуренції на внутрішньому ринку ЄС. No. 8 (2018): *European & Comparative Law Journal*. P. 23-41.
3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. Електронний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06
4. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123.
5. Смирнова К. В. Правове регулювання конкуренції в Європейському Союзі: теорія та практика : монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 490 с.
6. Смирнова К.В. Основи права конкуренції Європейського Союзу та «європеїзація» конкурентного права України : навч. посіб./ К. : ВПЦ «Київський університет», 2021. – 223 с.
7. Швидка Т. Проблеми забезпечення добросовісної конкуренції та впровадження правил ринкової економіки. *Господарське право і процес*. 3/2021. с. 126-131.
8. Boom, W. H. van. (2016). *Unfair Commercial Practices*. In C. Twigg-Flesner (Ed.), *Research Handbooks in European Law* (pp. 388-405).
9. Case C-304/08 *Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs eV*. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=75515&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4381142>
10. Case T-286/09 *RENV Intel Corporation, Inc vs Commission*. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=252762&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=4364087>
11. Case T-334/19 *Google LLC and Alphabet Inc vs Commision*. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=290181&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4362427>
12. Council Regulation (EC) N 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty. *Official Journal of the European Communities*. Serie L. 04.01.2003. P. 1.
13. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') (Text with EEA relevance)/OJ L 149, 11.6.2005, p. 22–39.

14. Directive 2014/104/EU of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union Text with EEA relevance OJ L 349, 5.12.2014, p. 1–19.

15. The EU Competition Law Notion “Undertaking” That Is Used To Determine Liability For Fines Is Also To Be Used When Determining The Entity That Is Liable For Damages URL: <https://www.pymnts.com/cpi-posts/the-eu-competition-law-notion-undertaking-that-is-used-to-determine-liability-for-fines-is-also-to-be-used-when-determining-the-entity-that-is-liable-for-damages/>

16. Whelan Peter Parental Liability in EU Competition Law: A Legitimacy-Focused Approach. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=ml3QEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=liability+for+unfair+competition+in+eu&ots=xmPMIIcAf6&sig=-si1rP99gBgQkyUOv2fie0Hw4bg&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false